

Antisemittisk vold i Europa, 2005-2015

Utsatthet og gjerningspersoner i Frankrike, Storbritannia, Tyskland, Sverige, Norge, Danmark og Russland

Johannes Due Enstad

Postdoktor, Institutt for litteratur, områdestudier og europeiske språk, Universitetet i Oslo
Gjesteforsker, Senter for ekstremismeforskning (C-REX), Universitetet i Oslo

Oslo, juni 2017

UiO : **C-REX – Senter for ekstremismeforskning**
Det samfunnsvitenskapelige fakultet

HL-SENTERET

Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter

Utgitt av HL-senteret og C-REX – Senter for ekstremismeforskning, Universitetet i Oslo

Denne rapporten ble muliggjort gjennom støtte fra Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter (HL-senteret), Institutt for litteratur, områdestudier og europeiske språk ved Universitetet i Oslo og Senter for ekstremismeforskning (C-REX) ved Universitetet i Oslo. Kristine Bjørndal (HL-senteret) har bidratt som vitenskapelig assistent. Takk til Anders Jupskås, Jacob Ravndal og Tore Bjørge ved C-REX og Vibeke Moe, Lars Lien, Øivind Kopperud og Cora Alexa Døving ved HL-senteret for nyttige kommentarer og korreksjoner.

Om forfatteren:

Johannes Due Enstad er postdoktor i Russland-studier ved Institutt for litteratur, områdestudier og europeiske språk ved Universitetet i Oslo og gjesteforsker ved Senter for ekstremismeforskning (C-REX). Enstad forsker på militant høyreekstremisme i det postsovjetiske Russland, underviser i russisk historie og skriver bok om det tyskokkuperte Russland under andre verdenskrig. Enstad har tidligere jobbet som forsker ved Forsvarets forskningsinstitutt og Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter.

Sammendrag

Hvor ofte forekommer antisemittiske voldshendelser i dagens Europa, og hvilken vei går utviklingen? Hvor utsatt er de jødiske befolkningene i ulike land? Og hvem står bak ugjerningene? Effektiv forebygging og bekjempelse er avhengig av at slike spørsmål besvares så presist som mulig, men vi mangler den nødvendige kunnskapen ettersom svært lite forskning er gjort på feltet. Denne rapporten presenterer noen tentative funn om voldelig antisemittisme i et utvalg europeiske land og foreslår retninger for videre forskning.

Ved å bruke hendelsestall basert på anmeldelser i kombinasjon med EUs *Fundamental Rights Agency* (FRA) sin spørreundersøkelse om antisemittisme fra 2012, er det mulig å foreta en begrenset og tentativ sammenlikning av det antisemittiske voldsnivået på tvers av land. I denne rapportens utvalg foreligger sammenliknbare data kun for Frankrike, Storbritannia, Tyskland og Sverige. Jøders utsatthet for antisemittisk vold synes å være høyest i Frankrike, mindre i Sverige og Tyskland, og lavest i Storbritannia.

Tall for Norge, Danmark og Russland er ikke sammenliknbare på grunn av mangelfulle data. Vi har telt 10 hendelser i Norge, 20 i Danmark og 33 i Russland for perioden 2005-2015. Nivået i Russland er tilsynelatende svært lavt i forhold til vesteuropeiske land og gitt Russlands relativt store jødiske minoritet. Russland er også det eneste landet der vi ikke har funnet indikasjoner på at jøder unngår å vise sin identitet offentlig.

Tilgjengelige data tyder på at personer med bakgrunn fra muslimske land skiller seg ut blant dem som begår antisemittiske voldshandlinger i Vest-Europa, men ikke i Russland, der høyreekstreme aktører dominerer. Holdningsundersøkelser bygger opp under dette bildet for så vidt som antisemittiske holdninger er betydelig mer utbredt blant muslimer enn befolkningen generelt i vesteuropeiske land.

Denne rapportens funn er tentative og ment som et oppspill til videre forskning. Bedre data og flere systematiske studier er nødvendig for å danne et mer presist bilde av fenomenet og dets årsaker, hvilket igjen er en forutsetning for å kunne bestemme relevante mottiltak.

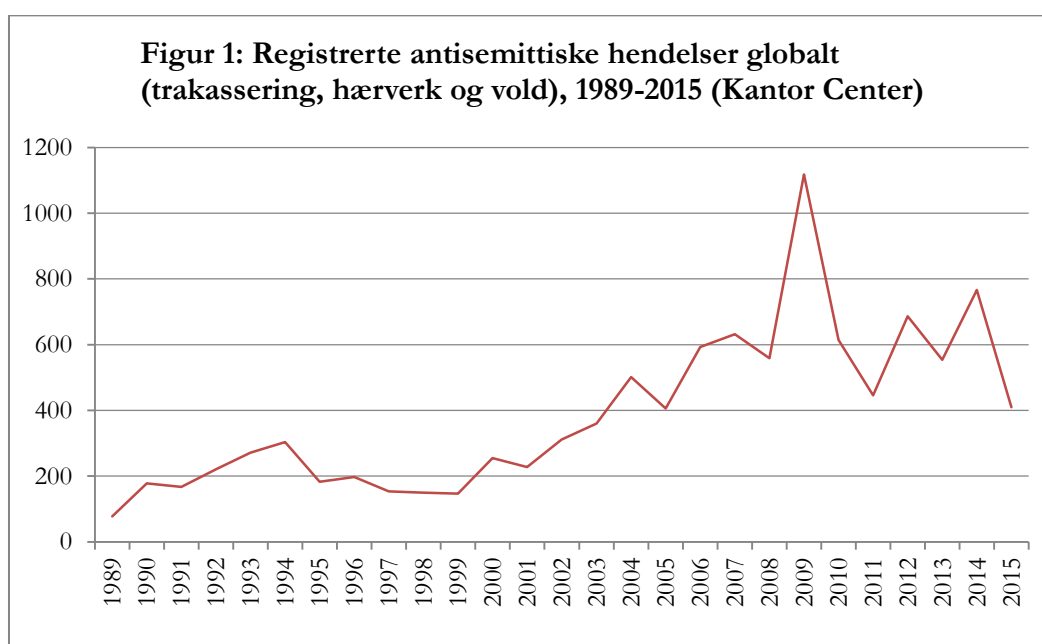
Innhold

Sammendrag.....	2
Innledning.....	4
Data- og sammenlikningsgrunnlag.....	6
Forekomst og utsatthet.....	9
Frankrike, Storbritannia, Tyskland og Sverige.....	9
Norge.....	15
Danmark	15
Russland	16
Gjerningspersoner.....	16
Frankrike, Storbritannia, Tyskland og Sverige.....	16
Norge.....	20
Danmark	20
Russland	21
Holdningsundersøkelser	21
Konklusjon.....	23
Anbefalinger.....	24
Referanser.....	26

Innledning

Antisemittismen – hat og fiendtlighet rettet mot jøder fordi de er jøder – ble langt på vei diskreditert i den vestlige verden etter Holocaust, men lever videre i form av både holdninger og handlinger. HL-senterets holdningsundersøkelse fra 2012 fant at 12,5 prosent av den norske befolkningen bærer på «utpregede fordommer mot jøder».¹ I Europa varierer andelen antijødiske holdninger i befolkningen fra 28 prosent i Polen til 7 prosent i Frankrike og Storbritannia, ifølge 2015-tall fra Pew.²

Handlinger er imidlertid noe annet enn holdninger, og et land med lavt nivå av antisemittiske holdninger kan samtidig ha et høyt nivå av antisemittiske hendelser. Etter årtusenskiftet har antall registrerte antisemittiske hendelser globalt økt betydelig (se figur 1). I USA, som har den største jødiske befolkningen etter Israel, har nivået derimot avtatt siden 1994,³ hvilket innebærer at økningen i Europa er større enn grafen under tilsier.

Antisemittiske hendelser innebærer som oftest ytringer eller hærverk, men jødehatet har også et voldelig ansikt. Terrorangrepene i Paris i januar 2015 og i København måneden etter er blant de mest ekstreme tilfellene i senere tid og er heldigvis sjeldne, men voldelige angrep mot jøder i

¹ *Antisemittisme i Norge? Den norske befolkningens holdninger til jøder og andre minoriteter* (Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter, 2012), 6, www.hlsenteret.no/publikasjoner/HL_Rapport_2012_web.pdf.

² Bruce Stokes, "Faith in European Project Reviving", *Pew Research Center's Global Attitudes Project*, 2 June 2015, 11, www.pewglobal.org/2015/06/02/faith-in-european-project-reviving/.

³ Anti-Defamation League, "2012 Audit of Anti-Semitic Incidents", udatert, www.adl.org/sites/default/files/documents/assets/pdf/press-center/2012-audit-of-anti-semitic-incidents.pdf.

lavere skala registreres jevnlig i flere europeiske land. Voldshendelser er trolig blant de viktigste årsakene til at mange jøder opplever utrygghet og unngår å vise sin identitet i det offentlige rom. Ifølge en undersøkelse fra 2012 oppga en av fem jøder i Sverige og Storbritannia, en av fire i Tyskland og nesten halvparten i Frankrike at de hadde vurdert å emigrere på grunn av utrygghet.⁴ I 2015 flyttet omtrent 10 000 jøder fra Vest-Europa til Israel, flere enn noen gang siden 1948.⁵ Slike tall viser hvor alvorlig antisemittismen i dagens Europa kan oppleves, og understreker behovet for oppdatert kunnskap. Først når vi vet tilstrekkelig om fenomenet og hvordan det utvikler seg, vil det være mulig å si hvorvidt det er grunn til å advare eller berolige og å bestemme relevante tiltak.

Utgangspunktet for denne rapporten er følgende spørsmål: Hva vet vi egentlig om omfanget av antisemittisk vold i ulike europeiske land, hva kan vi si om variasjonen i jøders utsatthet for slik vold på tvers av land, og hva vet vi om gjerningspersonene? Det mangler ikke på eksisterende rapportering om antisemittiske hendelser, men slike rapporter undersøker som regel ikke utsatthet for voldelige hendelser særskilt, er i hovedsak landspesifikke, og unnlater å sammenlikne på tvers av land. Begrunnelsen for ikke å sammenlikne er som regel at ulik anmeldelsesgrad blant ofrene og ulik registreringspraksis hos politiet kommer i veien. Som vi skal se, er det imidlertid mulig å foreta en tentativ sammenlikning mellom enkelte land ved å kombinere anmeldelsesdata med resultater fra EUs *Fundamental Rights Agency* (FRA) sin antisemittismeundersøkelse fra 2012. Sammenlikning er viktig fordi det er en forutsetning for å kunne forklare hvorfor volden og utsattheten er større noen steder enn andre. Kunnskap om årsaker til variasjon vil i neste omgang være nyttig for utarbeidelse av tiltak. Denne rapporten forklarer ikke variasjonen, men tar et første skritt i den retning gjennom en sammenlikning mellom land.

Utvalget består av syv europeiske land: Frankrike, Storbritannia, Tyskland, Sverige, Norge, Danmark og Russland. Et begrenset utvalg var nødvendig på grunn av begrensede tids- og ressursrammer. Frankrike, Storbritannia, Tyskland og Russland er tatt med fordi de har Europas største jødiske minoriteter. Samtidig har disse landene institusjoner som har samlet og publisert data om antisemittiske hendelser de siste ti år. De skandinaviske landene er med fordi vi har spesiell interesse av utviklingen i Norge og i våre naboland.

---

⁴ Se figur 8 i denne rapporten. Ifølge en undersøkelse fra 2015 hadde andelen britiske jøder som har vurdert å forlate landet, økt til 25 prosent. *Annual Antisemitism Barometer: 2015 Full Report* (Campaign Against Antisemitism, 2015), antisemitism.uk/wp-content/uploads/2016/07/Annual-Antisemitism-Barometer-2015.pdf.

⁵ Tobias Stern Johansen og Benjamin Krasnik, "Europæiske jøder flytter i hobetal", *Kristeligt Dagblad*, 27 January 2016, www.kristeligt-dagblad.dk/udland/europaeiske-joeder-flytter-i-hobetal.

Vi ser kun på voldelige hendelser i perioden 2005-2015, inkludert fysisk vold mot personer og alvorlige angrep mot bygninger som potensielt kan true personers liv og helse (for eksempel brannangrep). Hærverk er utelatt, det samme er trusler og trakassering. Fysisk voldsbruk er grenseoverskridende og terroriserende på en annen måte enn verbale ytringer og hærverk, og er derfor verdt å undersøke isolert.

Data- og sammenlikningsgrunnlag

Når det gjelder voldshendelser i Frankrike, Storbritannia, Tyskland og Sverige, gjøres det bruk av to separate sett med data: hendelsestall basert på anmeldelser og resultatene av FRA-undersøkelsen om antisemittisme i Europa. For disse fire landene er det mulig å foreta en tentativ sammenlikning av voldsnivået. For de øvrige landene er datagrunnlaget tynnere og mer broket, hvilket gjør sammenlikning mindre forsvarlig.

Franske hendelsestall er hentet fra de årlige rapportene til *Service de Protection de la Communauté Juive* (SPCJ), som samarbeider nært med franske politimyndigheter.⁶ SPCJ sine tall er basert på politianmeldte hendelser og ekskluderer mange hendelser som kun er rapportert til SPCJ der ofrene ikke ønsket å gå til politianmeldelse. SPCJ skiller mellom fem kategorier antisemittiske voldshandlinger: terrorangrep, drap eller drapsforsøk, fysisk vold, brannangrep og hærverk. I vår opptelling utelates tall for kategorien hærverk.

Britiske hendelsesdata er hentet fra årsrapportene til *Community Service Trust* (CST), en veldedig organisasjon som har registrert og jevnlig rapportert om antisemittiske hendelser siden 1984.⁷ CST har siden 2001 samarbeidet tett med britisk politi ved registrering og etterforskning av hendelser og har rett til å anmelde hendelser til politiet på vegne av ofre som selv ikke ønsker å gå direkte til politiet. CST opererer med seks typer antisemittiske hendelser: ekstrem vold, overfall («assault»), hærverk, trusler, trakassering og litteratur. I denne rapporten telles kun hendelser i kategoriene ekstrem vold og overfall.

Hendelsesdata for Tyskland stammer fra tyske politimyndigheter, nærmere bestemt *Kriminalpolizeilicher Meldedienst – Politisch motivierte Kriminalität* (KPMK), og samsvarer med de som er publisert i Fundamental Rights Agency sin rapport *Antisemitism. Overview of data available in the European Union 2004-2014*.⁸ Her telles kun voldshendelser, på tysk kategorisert som

---

⁶ Se www.antisemitisme.fr.

⁷ Se cst.org.uk/.

⁸ Tall for 2005-2014 finnes i *Antisemitism - Overview of data available in the European Union 2004-2014* (FRA - European Union Agency for Fundamental Rights, 2015), 36, fra.europa.eu/en/publication/2015/antisemitism-overview-data-available-european-union-2004-2014. For 2015-tallene, se “Antisemitismus: Mehr als 1.300 antisemitische Straftaten in Deutschland erfasst”, *Die Zeit*, 13 May 2016, www.zeit.de/gesellschaft/zeitgeschehen/2016-05/antisemitismus-straftaten-deutschland-rueckgang.

Gewaltdelikte, hvilket inkluderer drap, drapsforsøk, legemsbeskadigelse, brann- og sprengningsangrep.

Tall for hendelser i Sverige er hentet fra *Brottsförebyggande rådet* (Brå) sine årlige rapporter om hatkriminalitet.⁹ Brås statistikk er basert på politianmeldte forbrytelser som vurderes å ha antisemittisk motivasjon. For årene 2008-2015 brukes tall for kategorien «våldsbrott», som inkluderer grov vold og mishandling. I årene 2005-2007 opererte Brå med kategorien «brott mot person», som slår sammen fysisk vold, trakassering og trusler. På forespørsel fra HL-senteret har Brå spesifisert statistikken for årene 2006 og 2007 slik at vi har kunnet skille ut voldshendelser fra trakassering og trusler. For 2005 var det ikke mulig å spesifisere statistikken. Tallet på hendelser for 2005 er derfor ekstrapolert ut fra den gjennomsnittlige andel voldsforbrytelser blant det totale antall registrerte antisemittiske hendelser i årene 2006-2015. Merk også at tallene for anmeldte hendelser i Sverige er betydelig høyere fra og med 2008 sammenliknet med 2005-2007 (se tabell 1). Økningen henger trolig sammen med endringer i politiets registreringsrutiner og definisjonen av hatkriminalitet.¹⁰

Ved siden av anmeldelsesbaserte tall, har vi for Frankrike, Storbritannia, Tyskland og Sverige også gjort nytte av FRA-spørreundersøkelsen om antisemittisme gjennomført i september-oktober 2012. Her besvarte jødiske respondenter i en rekke land (antallet var 1192 i Frankrike, 1468 i Storbritannia, 608 i Tyskland og 810 i Sverige) en rekke spørsmål gjennom et åpent online-spørreskjema, blant annet om sin erfaring med antisemittiske voldshendelser.¹¹ Resultatene er et nyttig supplement til de anmeldelsesbaserte tallene. For det første er FRA-dataene om utsatthet for vold i seg selv sammenliknbare i og med at de er samlet inn på samme måte i de ulike landene. For det andre inneholder FRA-undersøkelsen informasjon om anmeldelsesgrad blant jøder utsatt for antisemittisk vold. Generelt bør man ikke bruke politianmeldelser som datagrunnlag ved sammenlikning av kriminalitetsnivå på tvers av land på grunn av ulik anmeldelsesgrad blant ofrene og ulik registreringspraksis hos politi- og

---

⁹ Se www.bra.se/bra/bra-in-english/home/crime-and-statistics/hate-crime.html.

¹⁰ Fra og med 2008 ble det innført et nytt felt i det svenske politiets nasjonale system for å registrere anmeldelser. Politibetjenten måtte heretter markere om det forelå mistanke om hatmotiv eller ei. I 2008 ble dessuten definisjonen av hatkriminalitet utvidet ved at kriteriet om at gjerningsperson måtte tilhøre en majoritetsgruppe og den utsatte en minoritetsgruppe, ble fjernet. Se Klara Klingspor og Anna Molarin, *Hatbrott 2008* (Stockholm: Brottsförebyggande rådet, 2009), 19, www.bra.se/bra/publikationer/arkiv/publikationer/2009-07-01-hatbrott-2008.html.

¹¹ Respondentene måtte selv velge å besvare spørreskjemaet, og utvalget er dermed ikke tilfeldig. Selv om den derfor ikke er statistisk representativ, er FRA-undersøkelsen det beste vi har å jobbe med per i dag; den er unik i sitt slag og en verdifull kilde til informasjon om antisemittisme i dagens Europa. For detaljert informasjon om undersøkelsen, se *Discrimination and hate crime against Jews in EU Member States: experiences and perceptions of antisemitism* (FRA - European Union Agency for Fundamental Rights, 2013), fra.europa.eu/en/publication/2013/discrimination-and-hate-crime-against-jews-eu-member-states-experiences-and og *Technical report: FRA survey - Discrimination and hate crime against Jews in EU Member States: experiences and perceptions of antisemitism* (FRA - European Union Agency for Fundamental Rights, 2013), fra.europa.eu/en/publication/2013/technical-report-fra-survey-discrimination-and-hate-crime-against-jews-eu-member.

justismyndighetene,¹² men FRA-undersøkelsen veier altså delvis opp for dette problemet gjennom å gi oss informasjon om anmeldelsesgrad. Dette gjør oss i stand til å justere våre anmeldelsesbaserte hendelsesdata og slik danne et mer presist bilde av det reelle nivået. To svakheter gjenstår imidlertid: For det første er FRA-dataene et «snapshot» og kan ikke si noe om utvikling over tid. For det andre mangler vi informasjon til å kunne justere for variasjon i myndighetenes registreringspraksis. Samlet sett kan anmeldelsesdata i kombinasjon med FRA-undersøkelsen likevel tjene som et tilstrekkelig grunnlag for en tentativ sammenlikning av det antisemittiske voldsnivået i Frankrike, Storbritannia, Tyskland og Sverige.

Tallene på hendelser i Norge, Danmark og Russland er derimot uegnet til sammenlikning på grunn av manglende eller uspesifisert rapportering og ulike metoder for datainnsamling. Funn for disse landene vil likevel presenteres.

Norske politimyndigheter utgir jevnlig rapporter om hatkriminalitet, men antisemittisme registreres kun som egen kategori i Oslo politidistrikt, og bare siden 2012.¹³ Rapportene oppgir syv tilfeller av hatkriminalitet med antisemittisk motiv, og ingen av disse involverte vold. Det er videre mulig å rapportere antisemittisme til *Det mosaiske trossamfunn Oslo* (DMT) og *Antirasistiske senter* (ARS), men ingen av institusjonene oppgir å føre statistikk over slike hendelser. I mangel på registrerte hendelsesdata har vi foretatt egne søk i mediearkivet *Atekst*,¹⁴ i hendelsesdatabasen til *The Coordination Forum for Countering Antisemitism* (CFCA),¹⁵ og i relevant sekundærlitteratur.

Tallene for voldshendelser i Danmark er hentet delvis fra *Politiets Efterrettingsjeneste* (PET),¹⁶ og delvis fra *Det Mosaiske Trossamfunns* sikkerhetsorganisasjon (JSD). PETs rapporter dekker 2005-2013, men kom ikke ut for året 2014. Videre gir ikke PETs rapporter for årene 2008 til 2013 grunnlag for å skille ut voldshendelser, da kun enkelte eksempler oppgis for disse årene. I 2015 tok Rigspolitiet over den årlige rapporteringen knyttet til hatkriminalitet i Danmark.¹⁷ Rapporten for 2015 oppgir, i likhet med PETs rapporter, kun eksempler på anmeldte tilfeller av antisemittisme, men for 2015 har Rigspolitiet på forespørsel spesifisert hvorvidt de 13 sakene som er registrert er av voldelig karakter. Vi har i tillegg hentet tall fra JSDs *Afdeling for Kortlægning*

---

¹² John van Kesteren, Jan van Dijk, og Pat Mayhew, “The International Crime Victims Surveys: A retrospective”, *International Review of Victimology* 20, no. 1 (2014): 51–52.

¹³ Se “Hatkriminalitet: Statistikk og rapporter om anmeldt hatkriminalitet i Oslo”, *Politi.no*, 5 April 2016, www.politi.no/oslo/strategier_og_analyser/statistikker_og_analyser/Tema_1793.xml.

¹⁴ www.retriever.no/product/mediearkiv.

¹⁵ Se antisemitism.org.il/list/1?lang=en.

¹⁶ “Kriminelle forhold med mulig ekstremistisk baggrund”, *PET.dk*, n.d., www.pet.dk/Publikationer/RACI-indberetning.aspx.

¹⁷ *Hadforbrydelser i 2015* (Rigspolitiet, Nationalt Forebyggelsescenter, 2016), www.politi.dk/NR/rdonlyres/C452577B-1EFE-4C73-8207-62B05E3E783E/0/Årsrapport_hadforbrydelser_2015.pdf.

og *Videndeling af Antisemitiske Hændelser* (AKVAH), som fra 2012 til 2014 har utgitt egne rapporter om antisemittiske hendelser.¹⁸

Tall på hendelser i Russland er samlet inn fra databasen til *SOVA-senteret* i Moskva,¹⁹ en organisasjon som siden 2004 systematisk har samlet data (basert på medierapportering) om rasistiske og fremmedfiendtlige hendelser. I tillegg er supplerende informasjon hentet fra *Anti-Defamation League* (ADL) sine årlige rapporter.

Når det gjelder gjerningspersoner, er rapportens funn basert dels på anmeldelsesdata og dels på FRA-spørreundersøkelsen om antisemittisme, som inkluderte spørsmål om gjerningspersoners antatte motivasjon og bakgrunn. Her benyttes også øvrige relevante studier, holdningsundersøkelser og journalistiske rapporter.

Forekomst og utsatthet

Tabell 1: Antall antisemittiske voldshendelser, med anslag justert for ulike anmeldelsesgrad

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	SUM	JUSTERT FOR ULIK ANMELDELSESGRAD ²⁰	DRAPS-HENDELSER
Frankrike	99	137	106	86	96	65	64	104	53	115	98	1023	4092	3 (9 drept)
Storbritannia	81	114	117	88	124	115	95	69	69	81	86	1039	3844	0
Tyskland	56	51	64	47	41	37	29	41	51	45	36	498	1917	0
Sverige	8	8	9	17	20	15	14	14	4	12	8	129	516	0
Norge	1	4	2	0	2	0	1	0	0	0	0	10		0
Danmark	1	1	0	1	0	2	0	7	4	3	1	20		1 (1 drept)
Russland	5	9	4	4	3	2	3	0	1	1	1	33		0

Frankrike, Storbritannia, Tyskland og Sverige

Som tabell 1 viser, har Frankrike og Storbritannia det klart største totale antall voldshendelser justert for anmeldelsesgrad, med anslagsvis 4092 og 3844 hendelser i perioden 2005-2015. Videre kommer Tyskland med anslagsvis 1917 hendelser, og til sist Sverige med 516. Vi ser ingen klar

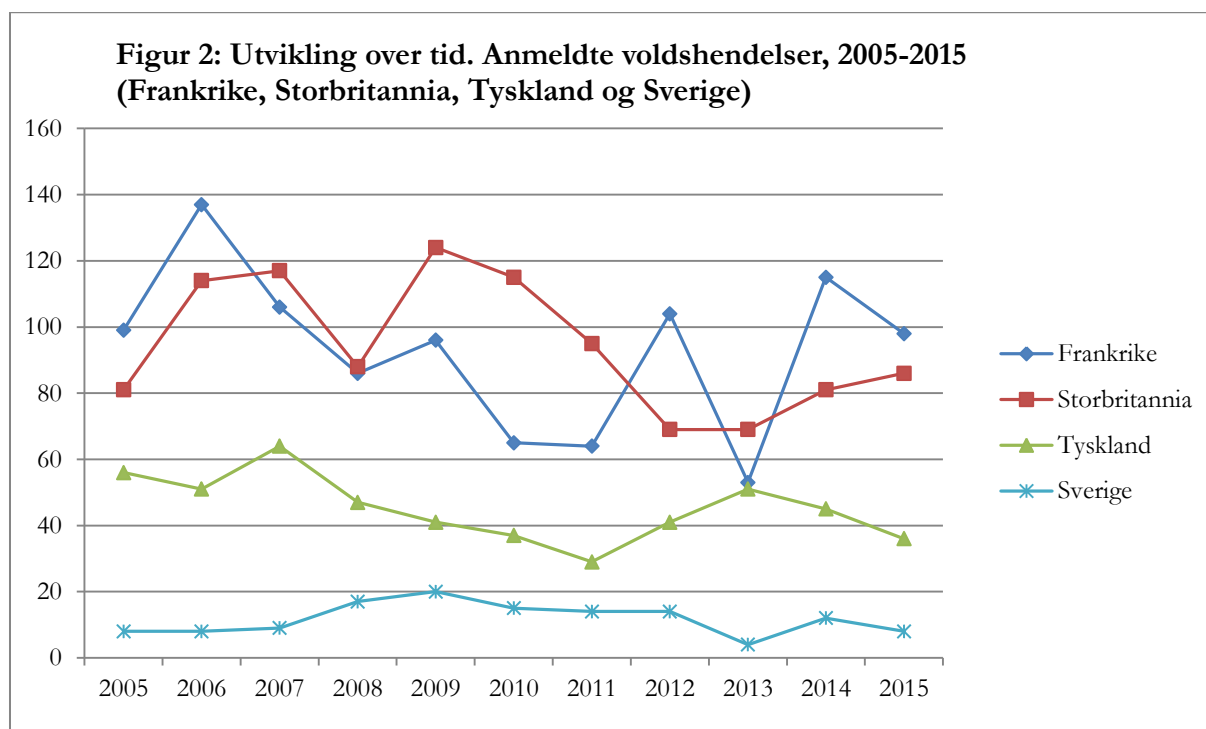
¹⁸ Se mosaiske.dk/akvah-3.

¹⁹ Se www.sova-center.ru/en.

²⁰ Tall for anmeldelsesgrad stammer fra FRA-undersøkelsen om antisemittisme fra 2012. Takk til Daniel Staetsky ved Institute for Jewish Policy Research for hjelp til å oppdrive disse dataene. Merk at vi her ikke har kunnet ta høyde for at anmeldelsesgraden kan ha endret seg over tid.

oppad- eller nedadgående trend (figur 2). Nivåene har holdt seg stabilt høye i forhold til 1990-tallet, med til dels sterke variasjoner fra år til år.

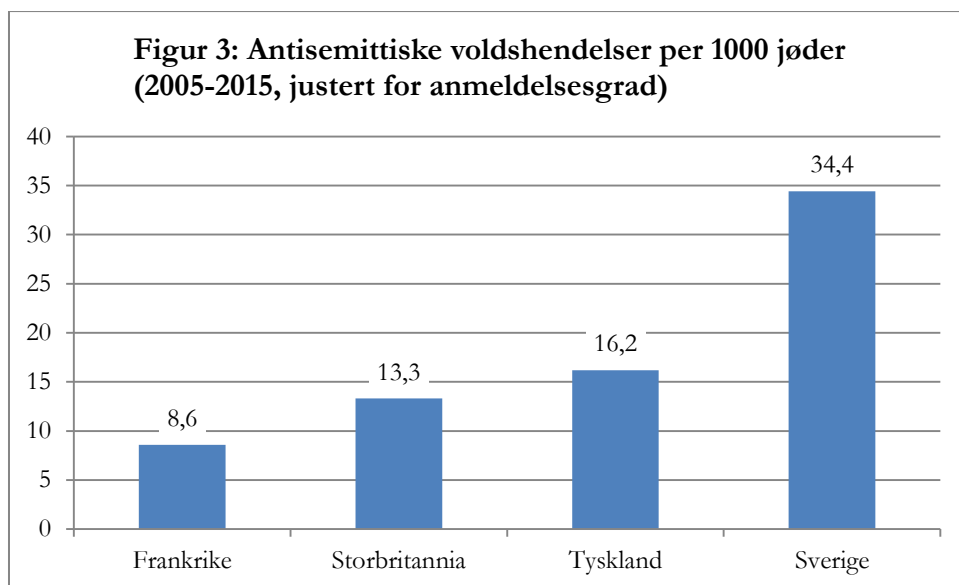
Det hevdes ofte at antisemittiske hendelser øker i forbindelse med oppblussing av Israel-Palestina-konflikten. Når det gjelder anmeldte voldelige hendelser, ser vi at dette til en viss grad er tilfelle, men mønsteret er ikke entydig. Gaza-krigene i 2006, 2008-09, 2012 og 2014 sammenfaller kun i noen tilfeller med økning i anmeldte hendelser.²¹

For at en sammenlikning av de akkumulerte nivåene på hendelser i disse fire landene skal gi mening, er det nødvendig å ta høyde for størrelsen på den jødiske minoriteten.²² Målt i antall anmeldte voldshendelser per 1000 jøder – et mål som sier noe om utsatthet, eller jødernes sjans for å bli utsatt for antisemittisk vold – kommer Sverige ut på topp med en skår dobbelt så høy som Tyskland og fire ganger så høy som Frankrike (figur 3).

²¹ En liknende vag sammenheng mellom Israel-Palestina-konflikten og antisemittiske hendelser i Europa ble funnet i en forskningsartikkel fra 2011 basert på belgiske data. Studien fant at selv om det var en statistisk signifikant økning i hendelser under Gaza-krigen i 2008-09, så avtok denne effekten etter kort tid, og ingen mer varig sammenheng mellom hendelser i Midøsten og antisemittiske handlinger kunne slås fast. Dirk Jacobs et al., "The impact of the conflict in Gaza on antisemitism in Belgium", *Patterns of Prejudice* 45, no. 4 (1 September 2011): 341–360.

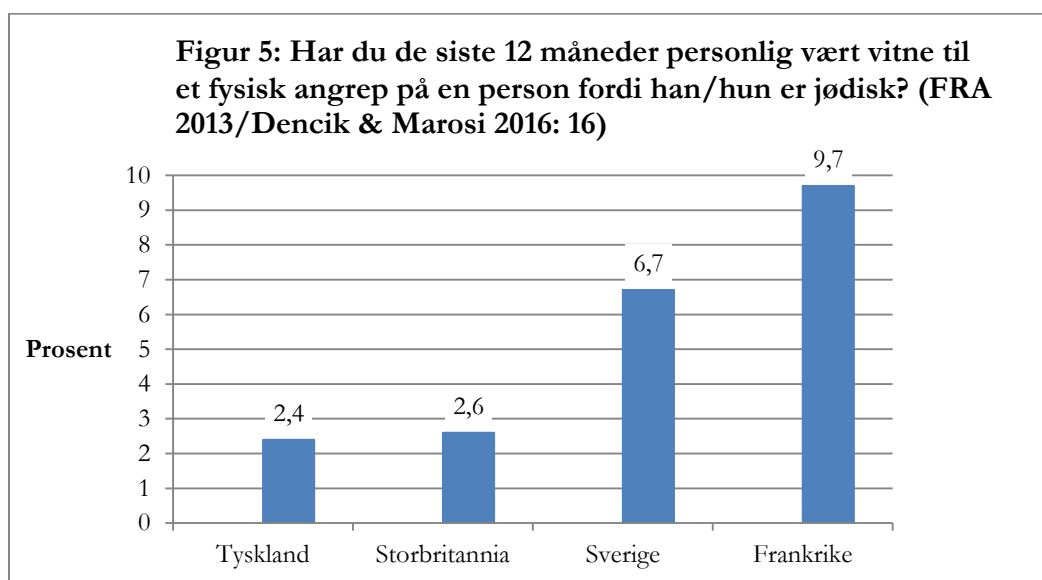
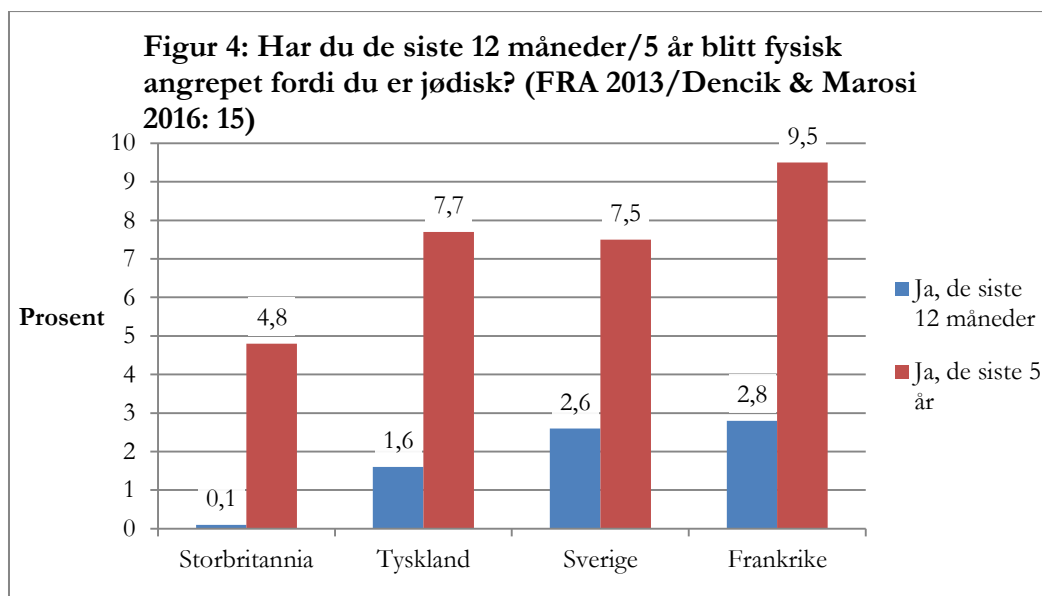
²² Sergio DellaPergola, "World Jewish Population, 2013", i *The American Jewish Year Book, 2013, Vol. 113*, red. Arnold Dashefsky og Ira M. Sheskin (Dordrecht: Springer, 2013), 72–73, link.springer.com/content/pdf/10.1007/978-3-319-01658-0_18.pdf. Vi bruker tallene for «core Jewish population».

Er svenske jøder virkelig fire ganger så utsatt for antisemittisk vold som franske? Her må vi trekke inn et viktig forbehold som angår sammenlikning av politiregistrert kriminalitet. Selv om vi gjennom FRA-undersøkelsen har kunnet justere for anmeldelsesgrad, gjenstår et vesentlig problem ved sammenlikning av politidata, nemlig ulik registrerings- og kategoriseringspraksis hos de enkelte lands politi- og justismyndigheter. Sverige skiller seg ut i denne sammenheng ved at kriminalitet generelt registreres på en mer omfattende måte enn i andre land. Svensk politistatistikk gir derfor inntrykk av at Sverige er blant Europas mest kriminelt belastede land, men offerundersøkelser avkrefter dette bildet.²³ Denne særegenheten ved svensk kriminalitetsstatistikk er trolig med på å forklare at Sverige slår såpass høyt ut for registrerte antisemittiske voldshendelser.

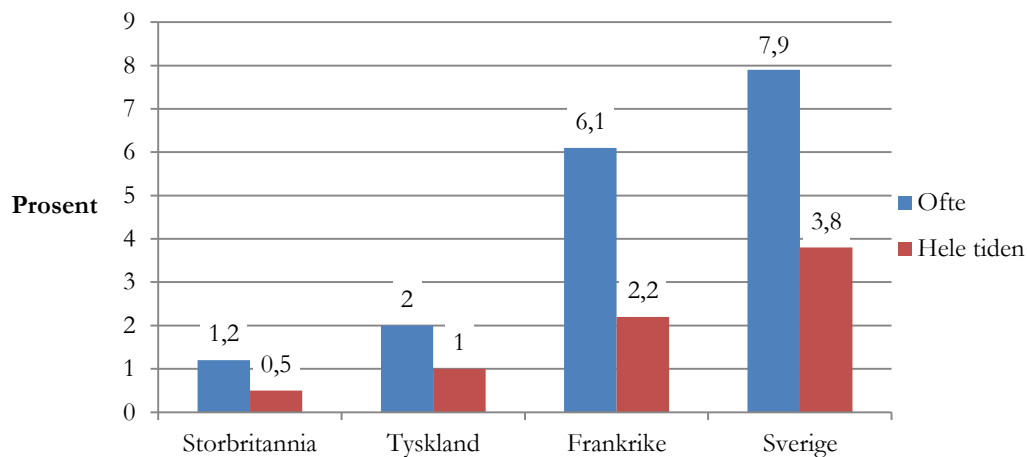
Gjennom FRA-undersøkelsen fra 2012 ble jødiske respondenter i Frankrike, Storbritannia, Tyskland og Sverige spurt om hvorvidt de hadde blitt utsatt for antisemittisk vold de siste 12 måneder og de siste 5 år. Selv om FRA-dataene kun sier noe om perioden 2008-2012, så gir de likevel et alternativt mål på voldsnivået i disse landene og utgjør et nyttig supplerende datasett som dels svekker, dels styrker og dels nyanserer bildet som tegnes av anmeldelsestallene. På spørsmålet om voldserfaring skårer Frankrike og Sverige høyst for 12 måneder, mens Tyskland skårer nest høyst for 5 år (figur 4). Dersom vi i tillegg ser på spørsmålet om hvorvidt en har vært vitne til antisemittiske voldshendelser de siste 12 måneder, kommer Frankrike på topp med Sverige som nummer to, mens Storbritannia kommer opp på linje med Tyskland (figur 5).

²³ Hanns von Hofer, "Sweden", i *Crime and Punishment around the World*, red. Marcelo F. Aebi, Veronique Jaquier, og Graeme R. Newman, bind 4 (Santa Barbara: ABC-CLIO, 2010), 334.

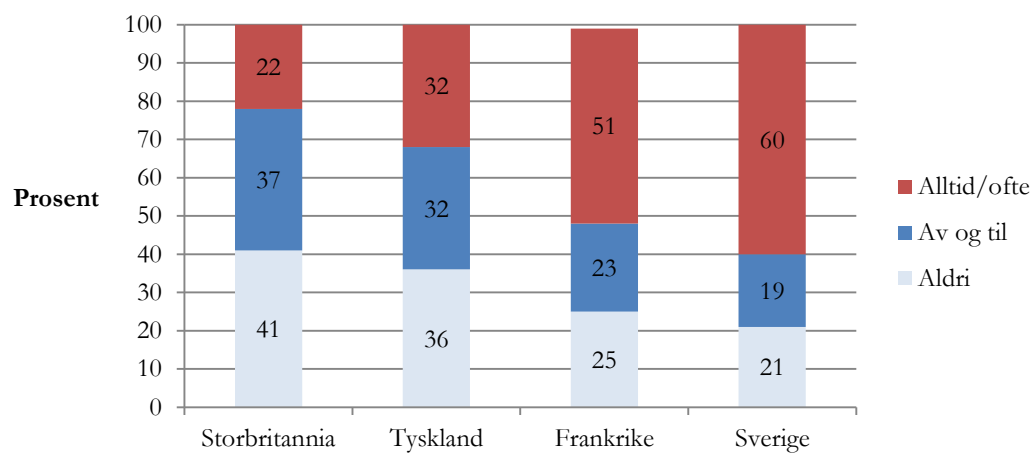

Som et indirekte mål på utsatthet er det også relevant å vurdere respondentenes svar på spørsmål om opplevelse av utrygghet og bekymring. På enkelte spørsmål knyttet til utrygghet, finner vi at Sverige skårer klart høyest sammen med Frankrike (figur 6 og 7), hvilket styrker bildet av franske og svenske jøder som mer utsatte enn tyske og britiske.

Figur 6: Hvor ofte unngår du å besøke jødiske tilstelninger eller steder fordi du føler deg utrygg som jøde der eller på vei dit? (FRA 2013/Dencik & Marosi 2016: 18)

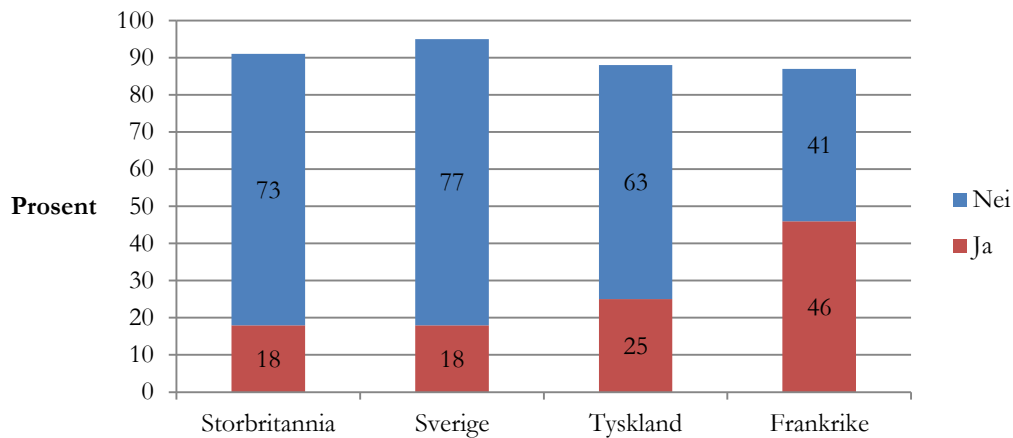

Figur 7: Unngår du noen gang å ha på deg noe, bære med deg noe, eller vise frem noe som kan gjøre det lettere å identifisere deg som jøde i offentligheten? (FRA 2013/Dencik & Marosi 2016: 17)

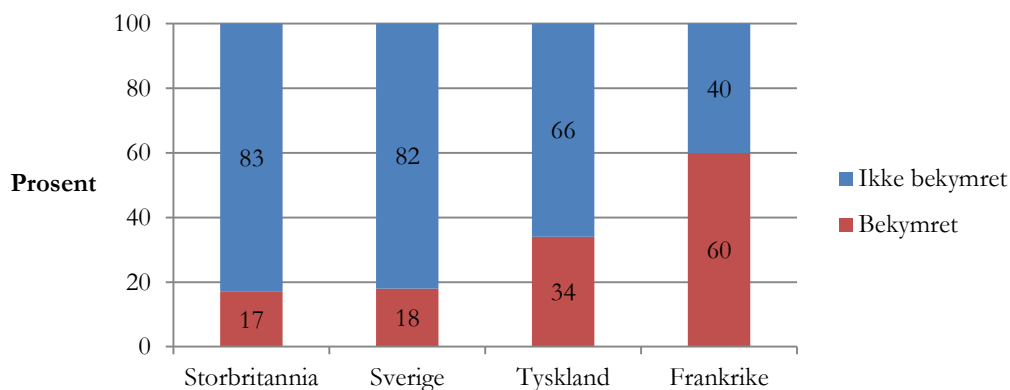

På andre spørsmål om utrygghet ser bildet imidlertid annerledes ut. Franske jøder oppgir i mye større grad enn andre at de har vurdert å emigrere på grunn av utrygghet (figur 8), og det samme gjelder for spørsmålet om hvorvidt man er bekymret for å bli fysisk angrepet på offentlig plass de neste tolv måneder (figur 9). På liknende vis oppgir franske jøder betydelig oftere enn de andre at antisemittisme er et stort problem i deres land (figur 10). Merk også at Tyskland, og ikke Sverige, skårer nest høyest på disse tre spørsmålene.

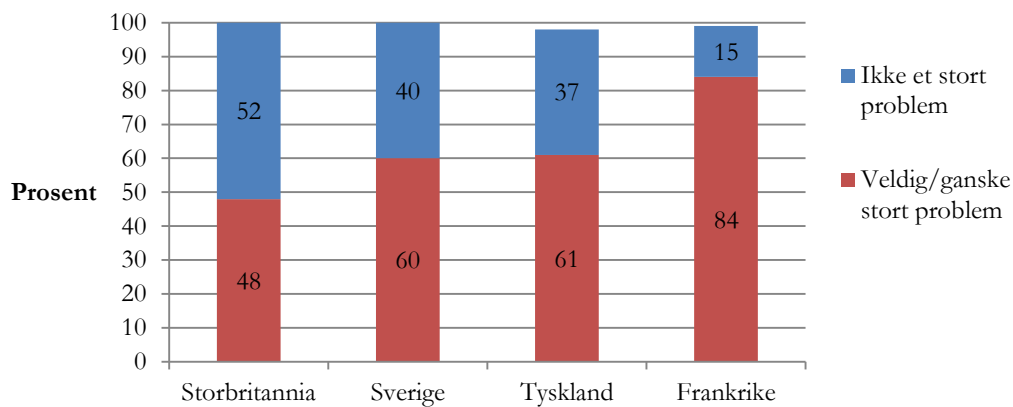
Figur 8: Har du de siste fem år vurdert å forlate landet du bor i fordi du ikke føler deg trygg der som jøde? (FRA 2013)

Figur 9: Hvor bekymret er du for å bli fysisk angrepet på gaten eller annet offentlig sted i ditt land de neste 12 måneder fordi du er jødisk? (FRA 2013)

Figur 10: I hvilken grad, hvis i det hele tatt, anser du antisemittisme for å være et problem i ditt land i dag? (FRA 2013)

Vi ser her at FRA-undersøkelsens resultater sår tvil om anmeldelsesdataene med henblikk på franske jøders tilsynelatende lave utsatthet (som illustrert i figur 3). FRA-dataene styrker samtidig anmeldelsestallenes bilde av at jøder i Storbritannia er mindre utsatt enn i de andre tre landene. Resultatene for Sverige og Tyskland er mer diffuse. På enkelte mål skårer Sverige like under Frankrike hva gjelder utsatthet og opplevd utrygghet (figurer 4-7), men på andre mål skårer Tyskland nest høyest (figurer 8-10). En mulig forklaring på den høye bekymringen blant franske jøder kan være at Frankrike har vært vitne til mer alvorlige hendelser. Frankrike er alene blant disse fire landene om å ha vært åsted for dødelige hendelser. Det brutale Toulouse-angrepet der tre jødiske barn ble drept, som skjedde i 2012 noen måneder før FRA-undersøkelsen ble gjennomført, forklarer trolig noe av den sterke usikkerheten blant franske jøder som illustrert særlig i figurer 8 og 9.²⁴

Norge

For Norge har vi registrert 10 tilfeller av antisemittiske voldshendelser for perioden 2005-2015. Dette kan synes lavt, men samtidig er Norge et lite land med en liten jødisk minoritet (ca. 1300 personer ifølge Det mosaiske trossamfunn). Jo mindre gruppen av potensielle ofre er, jo mer alvorlig vil selv et lavt antall voldshendelser kunne oppleves. Som i andre europeiske land foreligger det vitnemål om at en del norske jøder i enkelte sammenhenger skjuler sin identitet, men foreløpig vet vi lite om i hvor stor grad dette skjer og hva årsakene er.²⁵ HL-senterets kommende antisemittismeundersøkelse (ultimo 2017) vil kunne gi mer informasjon om dette spørsmålet og om norske jøders utsatthet for antisemittisme generelt.

Danmark

I Danmark er det registrert 20 antisemittiske voldshendelser for perioden 2005-2015. I denne rapportens utvalg er Danmark det eneste landet ved siden av Frankrike som har vært åsted for en drapshendelse: I februar 2015 ble en jødisk sikkerhetsvakt drept i forbindelse med angrepene på Krudttønden og Københavns Synagoge. Også før denne hendelsen fantes det tegn på at mange danske jøder skjulte sin identitet i det offentlige rom.²⁶

---

²⁴ *Technical report: FRA survey*, 32.

²⁵ Cora Alexa Døving og Vibeke Moe, “*Det som er jødisk*” - identiteter, historiebevissthet og erfaringer med antisemittisme (HL-senteret, 2014), 60–64, www.hlsenteret.no/publikasjoner/det-som-er-jodisk.html; Kjell T. Barøy, “Norske jøder har fått drapstrusler”, *NTB*, 1. april 2002; Hanne Eide Andersen og Janne Møller-Hansen, “Jødehets mot norske barn”, *VG*, 12. august 2002; Kjetil Østli, “Det er typisk jødisk å være redd”, *Aftenposten*, 21. februar 2004; Monica Csango, “Skremt til stillhet”, *Aftenposten*, 27. januar 2014; Suzanne Aabel, “Jødernes kreftsvulst”, *VG*, 25. juli 2014.

²⁶ Yvette Espersen, “Som jøde i Danmark må man i dag skjule sin identitet...”, *Den Korte Avis*, 13. februar 2013, dev.denkorteavis.dk/2013/som-jode-ma-man-skjule-sin-identitet-i-danmark-i-dag/; Hanne Kristin Pedersen, “Ber danske jøder skjule davidsstjernen og gjemme kalotten”, *Dagen.no*, 14. desember 2012, www.dagen.no/Utenriks/Ber_danske_j%C3%B8der_skjule_davidsstjernen_og_gjemme_kalotten-5143; Bente

Russland

Selv om Russland strengt tatt ikke lar seg sammenlikne med de øvrige landene, er det likevel tydelig at landet skiller seg ut med et svært lavt nivå av registrerte antisemittiske voldshendelser sett i forhold til landets store jødiske befolkning (ca. 190 000). Kun 33 hendelser er registrert for perioden 2005-2015. Vi må anta at mange hendelser har funnet sted uten å bli registrert i SOVA-databasen, men ifølge Aleksandr Verkhovskij, leder for SOVA-senteret, er det antisemittiske voldsnivået i Russland klart mye lavere enn i vesteuropeiske land.²⁷ Vi har ikke kunnet finne meldinger om at russiske jøder skjuler sin identitet i offentligheten – snarere tvert imot.²⁸

Gjerningspersoner

Frankrike, Storbritannia, Tyskland og Sverige

Hva vet vi om dem som begår antisemittiske voldshandlinger? Som en del av FRA-undersøkelsen ble respondenter i Frankrike, Storbritannia, Tyskland og Sverige som oppga å ha blitt utsatt for vold og skremmende trusler, spurt om hvem som stod bak disse hendelsene. Resultatene (figur 11) tyder på at høyreekstreme gjerningspersoner, som tradisjonelt gjerne forbindes med antisemittisme, nå utgjør et klart mindretall. I alle fire land ble gjerningsperson i klart størst grad oppfattet som «noen med muslimsk-ekstremistisk standpunkt». Dessuten er det verdt å merke seg at gjerningsperson oppfattes som venstreorientert oftere enn høyreorientert i både Frankrike, Sverige og Storbritannia, men ikke i Tyskland.

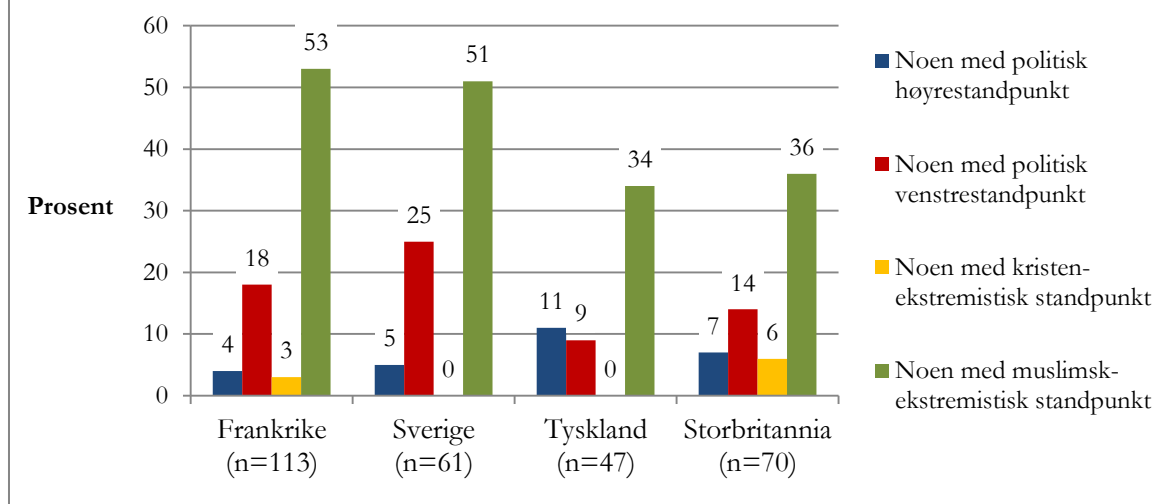

Clausen, “Jøder skjuler deres tro”, *Kristeligt Dagblad*, 21. september 2015, www.kristeligt-dagblad.dk/kirke-tro/joeder-skjuler-deres-tro.

²⁷ Personlig kommunikasjon med Aleksandr Verkhovskij, 1. januar 2016.

²⁸ Se f. eks. “V Moskve modno byt evreem”, *MediaLeaks*, 8. november 2013, medialeaks.ru/sovershenno-nedavno-vse-bylo-inache.

Figur 11: Når du tenker på hendelsen der noen angrep eller truet deg på en måte som skremte deg og fordi du er jødisk -- hvem gjorde dette mot deg? (FRA 2013/Dencik & Marosi 2016: 31)

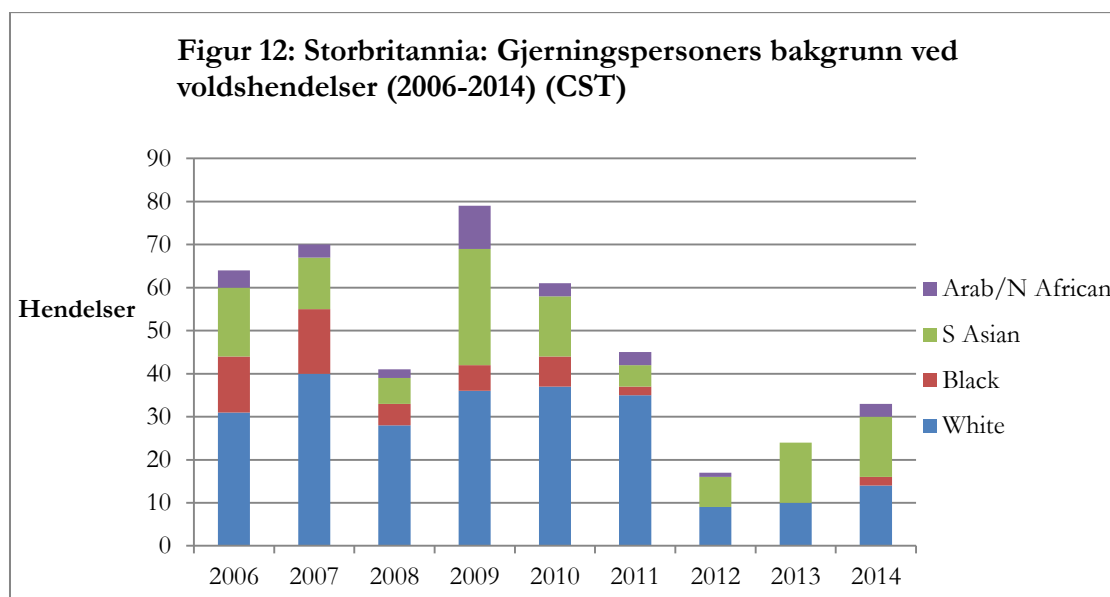
Når det gjelder Frankrike, er det ingen nyhet at personer med muslimsk bakgrunn står bak en stor del av den antisemittiske volden. I mars 2002 rapporterte Tove Gravdal i *Aftenposten* om «jødehets på fremmarsj i Frankrike», og knyttet hendelsene til konflikten mellom Israel og palestinerne: «Da palestinerne andre intifada startet 28. september 2000, brakte den ny ved til en ulmende ild i Frankrike. Unge franskmenn av arabisk opprinnelse gjorde palestinerne sak til sin og franske jøder til symbol på Israel og startet en bølge av angrep på jødiske mål.»²⁹ Fransk-arabiske muslimers fremtredende rolle i den franske antisemittismen de siste 15 årene bekreftes også av forskere som har undersøkt fenomenet.³⁰

For Storbritannia kan vi sammenlikne FRA-undersøkelsen gjengitt i figur 8 med data hentet inn fra *Community Service Trust* (CST). CSTs tall sier ikke noe om motivasjon eller ideologi, men speiler ofrenes vurdering av gjerningspersonens etniske bakgrunn (merk at beskrivelse av gjerningsperson typisk forelå for 30-50 % av tilfellene). Tallene tyder på at majoritetsbriter utgjør rundt halvparten, noen år mindre og noen år mer, av gjerningspersonene, mens personer med bakgrunn fra land i Sør-Asia, Midtøsten, Afrika og Nord-Afrika har vært overveiende i fire av ni år (2006, 2009, 2013 og 2014) (figur 12). At den israelsk-palestinske konflikten spiller en rolle her,

²⁹ Tove Gravdal, «Jødehets på fremmarsj i Frankrike», *Aftenposten*, 1. mars 2002.

³⁰ Marc Knobel, «Antisemitic Hatred & Violence from 2000 to 2013», *Antisemitisme.fr*, 23. januar 2013, www.antisemitisme.fr/anti-semitic-hatred-violence-from-2000-to-2013-marc-knobel (arkivert på webcitation.org/6iZp3vgrqj); Günther Jikeli, *European Muslim Antisemitism: Why Young Urban Males Say They Don't Like Jews* (Bloomington, Indiana: Indiana University Press, 2015), 36.

er tydelig ut fra CST-rapportenes bemerkninger om at andelen «ikke-hvite» gjerningspersoner typisk øker i kjølvannet av såkalte utløsende hendelser («trigger events») i Midtøsten.³¹

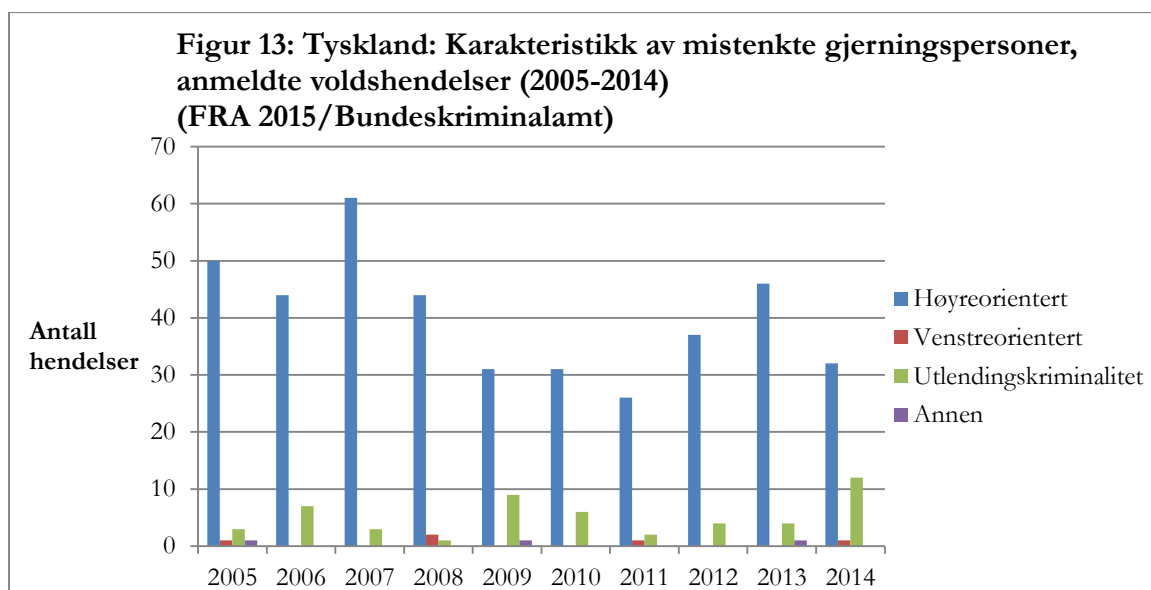

I tilfellet Tyskland kan vi også vurdere FRA-undersøkelsen opp mot et alternativt datasett. Dersom vi sammenlikner de tyske FRA-responentenes oppfatning av gjerningspersoner med hva tyske politimyndigheter rapporterer om gjerningspersoners motivasjon, kommer en stor diskrepans til syne. I skarp motsetning til FRA-undersøkelsen antyder tysk politistatistikk at høyreorienterte aktører utgjør den klart største andelen gjerningspersoner (se figur 13). Hva skyldes dette? Kanskje er den reelle andelen høyreekstreme gjerningspersoner større enn hva FRA-undersøkelsen skulle tilsi. Det kan også tenkes at tysk politi har kategoriserer de fleste antisemittiske overfall som motivert av høyreideologi uavhengig av gjerningspersonens etniske/religiøse bakgrunn. Det er videre verdt å nevne at tyske myndigheter har kategorisert mange voldshendelser som antiisraelske og ikke antisemittiske. I 2014 registrerte tysk politi 91 voldshendelser med antiisraelsk motivasjon (langt de fleste kategorisert som “utlendingskriminalitet”),³² og en av disse hendelsene var et brannangrep mot en synagoge i Wuppertal.³³ Spørsmålet er hvor mange av de øvrige “antiisraelske” hendelsene som i virkeligheten kunne og burde vært klassifisert som antisemittisme. Her behøves mer forskning for å klarlegge bildet.

³¹ Se f. eks. CSTs rapporter for 2009, 2010 og 2013, tilgjengelig på cst.org.uk.

³² Günther Jikeli, “Wir brauchen Taten statt Worte”, *Der Tagesspiegel*, 1. juli 2015, www.tagesspiegel.de/politik/kampf-gegen-antisemitismus-wir-brauchen-taten-statt-worte/11993880.html.

³³ Sarah Wildman, “German court rules that firebombing a synagogue is not anti-Semitic”, *Vox*, 13. januar 2017, www.vox.com/world/2017/1/13/14268994/synagogue-wuppertal-anti-semitism-anti-zionism-anti-israel.

Den svenske offisielle statistikken gir ikke noe entydig bilde av gjerningspersoners bakgrunn. Brottförebyggande rådet (Brå) sine rapporter om hatkriminalitet antyder at kun et mindretall er forbundet med høyreekstremisme, hvilket rimer med FRA-undersøkelsens resultater. I 2005 var eksempelvis 5 av 35 anmeldelser av antisemittisk hatkriminalitet i kategorien «brott mot person» (som inkluderer vold, trusler og trakassering) relatert til «hvit makt»-ideologi. De resterende 30 tilfellene er rapporten taus om.³⁴ I perioden 2008-2013 ble høyreekstreme symboler og ytringer registrert for mellom 26 og 37 prosent av anmeldte tilfeller av all antisemittisk hatkriminalitet. Men selv i disse tilfellene, som Brå påpeker, betyr ikke bruken av hakekors og liknende nødvendigvis at gjerningspersonen er en «klassisk» høyreekstremist. Dersom bare en liten del av gjerningspersonene er høyreekstreme, hvem er så de øvrige? Brå sier lite om dette, men 2013-rapporten gir en ledetråd: «I dag er det vanligere at uttrykk for antisemittisme i stedet [for å skyldes nynazisme] har en kopling til eksempelvis konflikter i Midtøsten, kanskje først og fremst mellom Israel og Palestina.»³⁵ Det er nærliggende å tolke dette som at personer med bakgrunn fra muslimske land står bak de fleste hendelsene, ettersom dette mønsteret går igjen i andre vesteuropeiske land og ettersom FRA-undersøkelsen gir et slikt inntrykk. Undersøkelser basert på

³⁴ Tove Sporre, *Hatbrott 2005* (Stockholm: Brottförebyggande rådet, 2006), 26, www.bra.se/download/18.cba82f7130f475a2f1800010613/2006_hatbrott_2005.pdf.

³⁵ Carina Djärv, Nina Forselius, og Anna Frenzel, *Hatbrott 2013* (Stockholm: Brottförebyggande rådet, 2014), 72, www.bra.se/download/18.3a6ad56314700900bc155c/1408536192247/2013_14_Hatbrott_2013.pdf.

intervjuer med svenske jøder og politiansatte med ansvar for hatkriminalitet styrker denne antakelsen,³⁶ det samme gjør flere journalistiske reportasjer.³⁷

Norge

Det lille som finnes av informasjon om gjerningspersoner bak antisemittisk vold i Norge, gir et inntrykk som likner på det svenske tilfellet, der personer med muslimsk bakgrunn synes å skille seg ut. 10 av 21 jødiske informanter i Moe og Døvings studie *Det som er jødisk* (2014) fortalte om egne erfaringer med antisemittisme blant muslimer, halvparten av disse hadde erfaringer som var av voldelig karakter.³⁸ Christine Mohn, leder for Norsk forening mot antisemittisme, uttalte i 2004 at «sjikaneringen kommer stort sett fra muslimer og venstreradikale».³⁹ Skytingen mot synagogen i 2006 ble begått av en radikal islamist. I juli 2006 ble det rapportert om et overfall på en jødisk mann i Oslo begått av flere arabiske menn.⁴⁰ Et annet antisemittisk overfall fant sted i forbindelse med Gaza-opptøyene i Oslo sentrum i januar 2009, også her hadde gjerningspersonene trolig bakgrunn fra arabiske land.⁴¹ I en NRK-reportasje fra 2010 om antisemittisme i Oslo-skolen fortalte lærere og jødiske foreldre om en vanskelig tilværelse for jødisk ungdom på skoler med mange elever med muslimsk bakgrunn, og det ble meldt om grov verbal og til dels fysisk trakassering i klasserommet.⁴²

Danmark

I de danske rapportene beskrives gjerningspersoner i en del tilfeller eksplisitt, særlig med hensyn til antatt etnisk bakgrunn. I sakene som gjelder voldelige angrep på jøder, beskrives gjerningspersonen(e) typisk som gutter eller menn «med arabisk utseende», «palestinsk»,

---

³⁶ Charlotte Hedelin, "Den moderna antisemitismen: Varför har Malmö så många antisemitiska hatbrott?" (BA-oppgave, Universitetet i Lund, 2015), lup.lub.lu.se/student-papers/record/5426279; Berit Wigerfelt og Anders S. Wigerfelt, "Att leva med antisemitism. Ny studie av situationen i Malmö", *Svenska kommittén mot antisemitism*, 25. mars 2015, skma.se/blogg/2015/03/berit-wigerfelt-och-anders-s-wigerfelt-att-leva-med-antisemitism-ny-studie-av-situationen-i-malmo/.

³⁷ E.g., Donald Snyder, "For Jews, Swedish City Is a 'Place To Move Away From'", *The Forward*, 7. juli 2010, forward.com/news/129233/for-jews-swedish-city-is-a-place-to-move-away-f/; "Skandinaviens Juden fühlen sich nicht mehr sicher", *Die Presse*, 16. mars 2010, diepresse.com/home/politik/aussenpolitik/546769/Skandinaviens-Juden-fuehlen-sich-nicht-mehr-sicher; Halvor Tjønn, "Jødehatet har dukket frem i Malmö", *Aftenposten*, 12. oktober 2011, www.aftenposten.no/article/ap-227912b.html; Nick Meo, "Jews leave Swedish city after sharp rise in anti-Semitic hate crimes", *The Telegraph*, 21. februar 2010, www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/sweden/7278532/Jews-leave-Swedish-city-after-sharp-rise-in-anti-Semitic-hate-crimes.html.

³⁸ Døving og Moe, "*Det som er jødisk*", 96 (fotnote 37); privat e-post-kommunikasjon med Vibeke Moe, 2. januar 2017.

³⁹ Østli, "Det er typisk jødisk å være redd".

⁴⁰ Hilde Røiseland, "Ber norske jøder passe seg", *NRK*, 20. juli 2006, www.nrk.no/ostlandssendingen/ber-norske-joder-passe-seg-1.748380.

⁴¹ Harald S. Klungtveit, "Ta ham! Jævla jøde!", *Dagbladet.no*, 9. januar 2009, www.dagbladet.no/a/65301227; personlig kommunikasjon med Harald S. Klungtveit, 3. mars 2017.

⁴² Tormod Strand, "Lærerne tør ikke å ta tak", *NRK*, 14. mars 2010, www.nrk.no/norge/--norsk-unnfallenhet-over-jodehat-1.7038008.

«mellomøstlig» eller «muslim». I enkelte tilfeller beskrives gjerningspersonen som «etnisk dansk» eller «ukjent».

Jødiske talspersoner i Danmark har gitt uttrykk for at de som står bak antisemittiske hendelser, som oftest er personer med muslimsk og/eller arabisk bakgrunn. «De verste er faktisk palestinske flyktninger og innvandrere, de utøver sitt hat ved å legge skylden på hendelsene i Midtøsten på unge danske som aldri har satt sine ben i Israel», uttalte Bent Blüdnikow i Det mosaiske trossamfund i 2012.⁴³

Russland

I motsetning til de vesteuropeiske landene beskrives gjerningspersoner i Russland i de tilfellene der informasjon foreligger, utelukkende som høyreekstreme (nynazister og skinheads). Selv om Russland har Europas største muslimsk befolkning (15 til 20 millioner), har vi ikke registrert noe tilfelle der gjerningspersonen(e) omtales som muslimer eller liknende. Dette funnet strider imot konklusjonen i en forskningsartikkel fra 2008 som hevder at antall antisemittiske voldshendelser vil være større i land med store jødiske og muslimske befolkninger.⁴⁴ Russland har langt flere jøder og muslimer enn de fleste vesteuropeiske land, men etter alt å dømme langt mindre antisemittisk vold.

Holdningsundersøkelser

Som vi har sett ovenfor, tyder foreliggende data på at personer med muslimsk bakgrunn utgjør en stor eller overveiende del av dem som utfører antisemittiske voldshandlinger i vesteuropeiske land. Dersom det virkelig er slik, skulle man forvente at muslimer i Vest-Europa også gir uttrykk for større grad av antisemittiske holdninger enn befolkningen for øvrig. En rekke forskjellige holdningsundersøkelser, både komparative og landspesifikke, tyder på at dette er tilfelle.

En studie av holdninger blant fem danske innvandrergupper (tyrkere, pakistanere, somaliere, palestinere og eks-jugoslaver) basert på data samlet inn av Danmarks Statistikk i 2004, fant at muslimske innvandrere (kontrollert for alder, kjønn, utdanning, inntekt og sosial/kulturell marginalisering) var mer antijødiske enn kristne innvandrere. Samtidig fant studien at palestinere (alt annet likt) var mer antijødiske enn øvrige innvandrere, hvilket tyder på at den israelsk-palestinske konflikten spiller inn. En annen viktig faktor var religiøsitet (uavhengig av religion), som påvirket antijødiske holdninger nesten like mye som respondentens religion. Muslimske respondenteres sterke religiøsitet sammenliknet med kristne ble derfor en viktig del av

---

⁴³ Jon Magnus, "37 jøder angrepet i Danmark", *VG+*, 28. desember 2012, pluss.vg.no/2012/12/28/1072/1072_20316691.

⁴⁴ Robert B. Smith, "A Globalized Conflict: European Anti-Jewish Violence during the Second Intifada", *Quality & Quantity* 42, no. 2 (2008): 135–180.

forklaringen på det høye nivået av antisemittisme blant muslimer. Men den statistisk mest signifikante forklaringsvariabelen viste seg å være respondentenes generelle holdning til personer utenfor egen gruppe: Jo motvilje mot utgrupper generelt, desto mer utpreget er også ens antijødiske holdninger. Dette bekreftes av liknende funn fra HL-senterets holdningsundersøkelse fra 2012.⁴⁵

En studie av svenske videregåendeelevers holdninger til jøder i 2003 og 2009 fant at ungdommer med muslimsk bakgrunn viste de høyeste nivåene av antisemittisme i begge år. Studien fant også at antisemittiske holdninger var stabile for majoritetssvensker, men økende for muslimske ungdommer mellom 2003 og 2009.⁴⁶ En annen undersøkelse, foretatt blant gymnasungdom av *Forum för levande historia* i 2010, viste at mens 19 prosent av alle elever demonstrerte entydig negative holdninger til jøder, så økte andelen til 55 prosent for elever med muslimsk bakgrunn.⁴⁷

Funnene fra Danmark og Sverige bekreftes i flere liknende holdningsundersøkelser gjennomført i andre europeiske land for så vidt som muslimske respondenter uttrykker stor grad av antisemittisme. En oversikt over slike undersøkelser finnes i Günther Jikelis artikkel *Antisemitic Attitudes among Muslims in Europe: A Survey Review*. Jikeli gjennomgikk en rekke tilgjengelige holdningsundersøkelser om antisemittisme i Europa og fant at antisemittiske holdninger er betydelig mer utbredt blant muslimer enn blant ikke-muslimer. Videre viser undersøkelsene – i tråd med den danske studien nevnt ovenfor – at antisemittiske holdninger er mer utbredt blant mer religiøse muslimer og særlig blant muslimer som har en fundamentalistisk fortolkning av religionen. Et annet interessant funn er at det høye nivået av antisemittiske holdninger blant muslimer ikke lar seg forklare av forskjeller i utdanningsnivå, inntekt, alder, kjønn eller opplevd diskriminering.⁴⁸

Den i skrivende stund siste publiserte holdningsundersøkelsen kommer fra Storbritannia og ble foretatt våren 2015 av meningsmålingsinstituttet ICM. Respondentene var britiske muslimer og en stikkprøve av hele befolkningen som kontrollgruppe. Undersøkelsen fant at britiske muslimer skårer to til fire ganger så høyt som befolkningen generelt for en rekke

---

⁴⁵ Peter Nannestad, “Frø af ugræs? Antijødiske holdninger i fem ikke-vestlige innvandrergupper i Danmark”, in *Danmark og de fremmede: om mødet med den arabisk-muslimske verden*, red. Tonny B. Knudsen, Jørgen D. Pedersen, og Georg Sørensen (Århus: Hans Reitzels Forlag, 2009), 43–61; *Antisemittisme i Norge?*, 6. («De som har de sterkeste antisemittiske holdningene, [er også] mest avvisende mot andre grupper»).

⁴⁶ Pieter Bevelander og Mikael Hjerm, “The religious affiliation and anti-Semitism of secondary school-age Swedish youths: an analysis of survey data from 2003 and 2009”, *Ethnic and Racial Studies* 38, no. 15 (2015): 2705–2721.

⁴⁷ Forum för levande historia, *Den mångtydiga intoleransen. En studie av gymnasieungdomars attityder läsåret 2009/2010, 2010*, 81–89, www.levandehistoria.se/sites/default/files/material_file/den-mangtydiga-intoleransen-rapport.pdf.

⁴⁸ Günther Jikeli, *Antisemitic Attitudes among Muslims in Europe: A Survey Review* ISGAP Occasional Paper (Institute for the Study of Global Antisemitism and Policy, mai 2015), isgap.org/wp-content/uploads/2015/05/Jikeli_Antisemitic_Attitudes_among_Muslims_in_Europe1.pdf.

antijødiske utsagn. For eksempel mener 6 % av briter at «jøder er ansvarlige for størsteparten av verdens kriger», mens tallet er 26 % for britiske muslimer. Heller ikke denne undersøkelsen viste noen sammenheng mellom antisemittisme og sosial klasse eller arbeidsledighet.⁴⁹

FRA-undersøkelsen indikerte at gjerningspersoner ble oppfattet som venstreorientert oftere enn høyreorientert i Frankrike, Sverige og Storbritannia. Holdningsundersøkelser gir et visst belegg for å hevde at antisemittisme er særlig utbredt blant de mest radikale Israel-motstanderne: En studie fra 2006 basert på spørreundersøkellesdata (5000 respondenter i 10 europeiske land), fant at mer enn halvparten av dem som ga uttrykk for den mest radikale form for Israel-kritikk, også ga uttrykk for antisemittiske holdninger.⁵⁰ HL-senterets antisemittismeundersøkelse fant en liknende sammenheng.⁵¹

Konklusjon

Vi mangler fortsatt sammenliknbare data og systematiske studier for å kunne gi mer presise og utfyllende beskrivelser av og forklaringer på antisemittisk vold i Europa. Denne rapportens analyse av tilgjengelige data for syv land gir imidlertid grunn til å slå fast noen tentative funn.

Nivået på registrerte antisemittiske voldshendelser økte sterkt i Vest-Europa etter årtusenskiftet og befinner seg fortsatt på et høyt nivå sammenliknet med 1990-tallet, uten klare oppad- eller nedadgående trender for perioden 2005-2015. Økningen ved årtusenskiftet sammenfalt med tilspisningen i den israelsk-palestinske konflikten, markert ved utbruddet av den andre intifadaen i 2000. Sammenhengen mellom hendelser i Midtøsten og voldshandlinger mot jøder i Europa er likevel ikke entydig. Det registreres ikke alltid noen økning i angrep på jøder i europeiske land når konflikten i Midtøsten blusser opp. I den grad angrep på jøder i Europa faktisk skjer i kjølvannet av hendelser i Midtøsten, er det fortsatt uklart hva som egentlig er årsaken. Det er ingen direkte årsaksforbindelse mellom den israelske regjeringens handlinger og påfølgende angrep på jøder i Europa. Antisemittiske holdninger og voldsberedskap hos gjerningsperson er trolig nødvendige betingelser ved slike angrep. Hendelser i Midtøsten vil slik kunne bli en anledning for allerede antisemittisk innstilte og voldsberedte personer til å angripe jøder.

---

⁴⁹ Jf. "ICM Muslims survey for Channel 4", *ICM Unlimited*, 11. april 2016, www.icmunlimited.com/polls/icm-muslims-survey-for-channel-4/; "British Muslims and Antisemitism", *Campaign Against Antisemitism*, 12 April 2016, antisemitism.uk/british-muslims/.

⁵⁰ Edward H. Kaplan og Charles A. Small, "Anti-Israel Sentiment Predicts Anti-Semitism in Europe", *Journal of Conflict Resolution* 50, no. 4 (2006): 548–561.

⁵¹ *Antisemittisme i Norge?*, 72.

Hvor utsatt er jøder i forskjellige land for antisemittisk vold? For å vurdere utsatthet har vi sett på både antall anmeldte hendelser per jødisk innbygger og graden av selvrapportert voldserfaring samt opplevd utrygghet og bekymring på grunn av antisemittisme. Datamaterialet har klare begrensninger: En viktig feilkilde for politianmeldelser er forskjeller i registrerings- og kategoriseringspraksis, og de selvrapporterte dataene stammer fra en enkelt spørreundersøkelse der utvalget av respondenter ikke var trukket tilfeldig. Vi behøver bedre data – særlig flere spørreundersøkelser – for å kunne gi et mer presist bilde. Når det er sagt, viser en samlet vurdering av tilgjengelige data at franske jøder synes betydelig mer utsatt enn tyske, svenske og britiske. Sverige og Tyskland veksler mellom å komme på andreplass avhengig av hvilket mål vi bruker, mens Storbritannia i det store og hele kommer lavest ut.

Selv om de russiske dataene strengt tatt ikke er sammenliknbare, synes det tydelig at utsatthet for antisemittiske voldshendelser blant jøder i Russland er mye lavere enn i vesteuropeiske land.

Spørreundersøkelsesdata og øvrig rapportering tyder på at personer (fortrinnsvis unge menn) med bakgrunn fra muslimske land skiller seg ut blant utøvere av antisemittisk vold i vesteuropeiske land. Men dette betyr ikke at vi nødvendigvis ser mye antisemittisk vold i land der det bor mange muslimer: I Russland bor Europas største muslimske befolkning (og kontinentets tredje største jødiske befolkning), men antisemittiske voldshendelser skjer mye sjeldnere i Russland enn i Vest-Europa. Den antisemittiske volden som finner sted i Russland, utøves heller ikke av muslimer, men av høyreekstreme.

Holdningsundersøkelser i vesteuropeiske land viser at antisemittiske holdninger er betydelig mer utbredt blant muslimer sammenliknet med befolkningen generelt, men viser også at religionen i seg selv ikke forklarer alt. Landbakgrunn ser ut til å spille en betydelig rolle, det samme gjelder graden av religiøsitet – jo mer religiøs, jo mer antisemittisk. En dansk studie fant at respondenters antijødiske holdninger i sterkeste grad hang sammen med respondentens grad av generell utgruppedfiendtlighet. Det logiske oppfølgingsspørsmålet må da bli: Hvorfor er utgruppedfiendtlighet mer utbredt blant enkelte grupper? Dette og andre spørsmål vil være aktuelle å studere nærmere i fremtidige undersøkelser og forskningsprosjekter.

Anbefalinger

De følgende anbefalingene dreier seg om datainnsamling og videre forskning, hvilket er nødvendige forutsetninger for å kunne utvikle relevante og presise mottiltak for å forebygge og motvirke antisemittisk vold.

- Kampen mot voldelig antisemittisme, i likhet med andre former for hatkriminalitet rettet mot andre grupper, er avhengig av god og oppdatert kunnskap, hvilket i sin tur fordrer relevant forskning basert på gode data. Frembringelse av bedre data bør stå høyt på listen over tiltak. For Norges del har *Handlingsplan mot antisemittisme* (2016) gitt politiet i oppdrag å registrere antisemittisk hatkriminalitet særskilt. Bedre politidata er positivt, men vi vet at svært mange ofre for antisemittisk vold og annen hatkriminalitet unnlater å anmelde. I tillegg er sammenlikning av politidata på tvers av land som regel vanskelig grunnet ulik registrerings- og kategoriseringspraksis. Spørreundersøkelser er derfor uunnværlig for å synliggjøre faktisk utsatthet og andre sider ved ofrenes erfaring. Internasjonalt samarbeid ved gjennomføring av spørreundersøkelser bør tilstrebes for å dekke så mye av fenomenet som mulig og for å muliggjøre sammenlikning på tvers av land.
- FRA-undersøkelsen om antisemittisme fra 2012 gir verdifull data, men står alene som et «snapshot» i tid og dekker kun et begrenset antall EU-land. Andre runde av denne undersøkelsen er imidlertid under forberedelse og vil bringe til veie ny og sammenliknbar empiri. I fremtiden bør undersøkelsen gjentas, for eksempel hvert femte år, for å kunne si noe om utvikling over tid og hvorvidt den opplevde antisemittismen øker, avtar eller holder seg stabil. Interesserte parter (myndigheter og/eller forskningsmiljøer) i Norge og andre land som ikke dekkes av fremtidige FRA-undersøkelser, bør koble seg på gjennom å foreta egne undersøkelser etter samme mønster.
- Fremtidige studier bør undersøke de konkrete omstendighetene rundt voldshendelsene. Er angrepene planlagte eller impulsive? Finnes det mønstre knyttet til hvor, når og i hvilke situasjoner angrep finner sted?
- Vi behøver mer forskning for å belyse årsakene til den høye antisemittismen blant muslimer i Vest-Europa. Foreliggende studier tyder på at sosioøkonomisk status og opplevd diskriminering spiller en ubetydelig rolle. Mer utslagsgivende er tilsynelatende religionen i seg selv, religiøsitet, landbakgrunn og ikke minst fiendtlighet mot utgrupper generelt. Alle disse faktorene bør analyseres nærmere i fremtidige studier.
- Fremtidige studier bør stille spørsmålet om hvorfor nivået på antisemittiske hendelser har gått ned i USA siden 1990-tallet mens det har økt i Europa.
- Fremtidig forskningsinnsats bør ta høyde for at forskjellige *antisemittismer* gjør seg gjeldende i dagens Europa, som har ulike bærere, årsaker og funksjoner og som derfor må forklares (og bekjempes) på ulikt vis. De svenske forskerne Lars Dencik og Karl Marosi har gjort et nyttig forarbeid i så måte ved å klassifisere tre ulike (om overlappende) typer

antisemittisme: *klassisk antisemittisme* kjennetegnet av rase- og konspirasjonstenkning, *opplysningstidsantisemittisme* grunnet i motstand mot jødiske praksiser som omskjæring og rituell slakting, og *Israel-avledet antisemittisme* der fiendtlighet mot Israel flyter sammen med eller motiverer antisemittisme. Ifølge Dencik og Marosi er det den Israel-avlede varianten som dominerer i vesteuropeiske land og som i størst grad er forbundet med vold.⁵² Hypotesen synes plausibel i lys av denne rapportens funn, og bør undersøkes nærmere i fremtidige studier. Hvis det er sant at en mer voldelig og Israel-avledet form for antisemittisme dominerer i Vest-Europa, må spørsmålet bli: Hvorfor er denne varianten mer voldelig, og hvorfor har den blitt dominant i Vest-Europa men ikke Øst- og Sentral-Europa?

Referanser

- Aabel, Suzanne. "Jødernes kreftsvulst". *VG*, 25. juli 2014.
- Andersen, Hanne Eide, og Janne Møller-Hansen. "Jødehets mot norske barn". *VG*, 12. august 2002.
- Annual Antisemitism Barometer: 2015 Full Report*. Campaign Against Antisemitism, 2015. antisemitism.uk/wp-content/uploads/2016/07/Annual-Antisemitism-Barometer-2015.pdf.
- Anti-Defamation League. "2012 Audit of Anti-Semitic Incidents", udatert, www.adl.org/sites/default/files/documents/assets/pdf/press-center/2012-audit-of-anti-semitic-incidents.pdf.
- Antisemitism - Overview of data available in the European Union 2004-2014*. FRA - European Union Agency for Fundamental Rights, 2015. fra.europa.eu/en/publication/2015/antisemitism-overview-data-available-european-union-2004-2014.
- "Antisemitismus: Mehr als 1.300 antisemitische Straftaten in Deutschland erfasst". *Die Zeit*, 13. mai 2016. www.zeit.de/gesellschaft/zeitgeschehen/2016-05/antisemitismus-straftaten-deutschland-rueckgang.
- Antisemittisme i Norge? Den norske befolkningens holdninger til jøder og andre minoriteter*. Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter, 2012. https://www.hlsenteret.no/publikasjoner/HL_Rapport_2012_web.pdf.
- Barøy, Kjell T. "Norske jøder har fått drapstrusler". *NTB*, 1. april 2002.
- Bevelander, Pieter, og Mikael Hjerm. "The religious affiliation and anti-Semitism of secondary school-age Swedish youths: an analysis of survey data from 2003 and 2009". *Ethnic and Racial Studies* 38, no. 15 (2015): 2705–2721.
- "British Muslims and Antisemitism". *Campaign Against Antisemitism*, 12. april 2016. <https://antisemitism.uk/british-muslims/>.
- Clausen, Bente. "Jøder skjuler deres tro". *Kristeligt Dagblad*, 21. september 2015. <https://www.kristeligt-dagblad.dk/kirke-tro/joeder-skjuler-deres-tro>.

---

⁵² Lars Dencik og Karl Marosi, *Different Antisemitisms: On Three Distinct Forms of Antisemitism in Contemporary Europe - With a Special Focus on Sweden* (Kantor Center for the Study of Contemporary European Jewry, 2016), 35–36, kantorcenter.tau.ac.il/sites/default/files/PP%203%20Antisemitisms%20160608.pdf.

- Csango, Monica. "Skremt til stillhet". *Aftenposten*, 27. januar 2014.
- DellaPergola, Sergio. "World Jewish Population, 2013". I *The American Jewish Year Book*, 2013, Vol. 113, redigert av Arnold Dashefsky and Ira M. Sheskin, 279–358. Dordrecht: Springer, 2013. link.springer.com/content/pdf/10.1007/978-3-319-01658-0_18.pdf.
- Dencik, Lars, og Karl Marosi. *Different Antisemitisms: On Three Distinct Forms of Antisemitism in Contemporary Europe - With a Special Focus on Sweden*. Kantor Center for the Study of Contemporary European Jewry, 2016. kantorcenter.tau.ac.il/sites/default/files/PP%20Antisemitisms%20160608.pdf.
- Discrimination and hate crime against Jews in EU Member States: experiences and perceptions of antisemitism*. FRA - European Union Agency for Fundamental Rights, 2013. fra.europa.eu/en/publication/2013/discrimination-and-hate-crime-against-jews-eu-member-states-experiences-and.
- Djärv, Carina, Nina Forselius, og Anna Frenzel. *Hatbrott 2013*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet, 2014. www.bra.se/download/18.3a6ad56314700900bc155c/1408536192247/2013_14_Hatbrott_2013.pdf.
- Døving, Cora Alexa, og Vibeke Moe. "Det som er jødisk" - identiteter, historiebevissthet og erfaringer med antisemittisme. HL-senteret, 2014. www.hlsenteret.no/publikasjoner/det-som-er-jodisk.html.
- Espersen, Yvette. "Som jøde i Danmark må man i dag skjule sin identitet...?" *Den Korte Avis*, 13. februar 2013. dev.denkorteavis.dk/2013/som-jode-ma-man-skjule-sin-identitet-i-danmark-i-dag/.
- Forum för levande historia. *Den mångtydiga intoleransen. En studie av gymnasieungdomars attityder läsåret 2009/2010*, 2010. www.levandehistoria.se/sites/default/files/material_file/den-mangtydiga-intoleransen-rapport.pdf.
- Gravdal, Tove. "Jødehets på fremmarsj i Frankrike". *Aftenposten*, 1. mars 2002.
- Hadforbrydelser i 2015*. Rigspolitiet, Nationalt Forebyggelsescenter, 2016. https://www.politi.dk/NR/ronlyres/C452577B-1EFE-4C73-8207-62B05E3E783E/0/Årsrapport_hadforbrydelser_2015.pdf.
- "Hatkriminalitet: Statistikk og rapporter om anmeldt hatkriminalitet i Oslo". *Politi.no*, 5. april 2016. https://www.politi.no/oslo/strategier_og_analyser/statistikker_og_analyser/Tema_1793.xml.
- Hedelin, Charlotte. "Den moderna antisemitismen: Varför har Malmö så många antisemitiska hatbrott?". BA-oppgave, Universitetet i Lund, 2015. lup.lub.lu.se/student-papers/record/5426279.
- Von Hofer, Hanns. "Sweden". In *Crime and Punishment around the World*, edited by Marcelo F. Aebi, Veronique Jaquier, and Graeme R. Newman, 4:332–342. Santa Barbara: ABC-CLIO, 2010.
- "ICM Muslims survey for Channel 4". *ICM Unlimited*, 11. april 2016. <https://www.icmunlimited.com/polls/icm-muslims-survey-for-channel-4/>.
- Jacobs, Dirk, Yoann Veny, Louise Callier, Barbara Herman, og Aurélie Descamps. "The impact of the conflict in Gaza on antisemitism in Belgium". *Patterns of Prejudice* 45, no. 4 (1 September 2011): 341–360.
- Jikeli, Günther. *Antisemitic Attitudes among Muslims in Europe: A Survey Review* ISGAP Occasional Paper. Institute for the Study of Global Antisemitism and Policy, mai 2015. isgap.org/wp-content/uploads/2015/05/Jikeli_Antisemitic_Attitudes_among_Muslims_in_Europe1.pdf.
- _____. *European Muslim Antisemitism: Why Young Urban Males Say They Don't Like Jews*. Bloomington, Indiana: Indiana University Press, 2015.

- _____. “Wir brauchen Taten statt Worte”. *Der Tagespiegel*, 1. juli 2015.
www.tagesspiegel.de/politik/kampf-gegen-antisemitismus-wir-brauchen-taten-statt-worte/11993880.html.
- Johansen, Tobias Stern, og Benjamin Krasnik. “Europæiske jøder flytter i hobetal”. *Kristeligt Dagblad*, 27. januar 2016. www.kristeligt-dagblad.dk/udland/europaeiske-joeder-flytter-i-hobetal.
- Kaplan, Edward H., og Charles A. Small. “Anti-Israel Sentiment Predicts Anti-Semitism in Europe”. *Journal of Conflict Resolution* 50, no. 4 (2006): 548–561.
- Kesteren, John van, Jan van Dijk, og Pat Mayhew. “The International Crime Victims Surveys: A retrospective”. *International Review of Victimology* 20, no. 1 (2014): 49–69.
- Klingspor, Klara, og Anna Molarin. *Hatbrott 2008*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet, 2009.
www.bra.se/bra/publikationer/arkiv/publikationer/2009-07-01-hatbrott-2008.html.
- Klungtveit, Harald S. “‘Ta ham! Jævla jøde!’” *Dagbladet.no*, 9. januar 2009.
www.dagbladet.no/a/65301227.
- Knobel, Marc. “Antisemitic Hatred & Violence from 2000 to 2013”. *Antisemitisme.fr*, 23. januar 2013. www.antisemitisme.fr/anti-semitic-hatred-violence-from-2000-to-2013-marc-knobel (archived at webcitation.org/6iZp3vgrq).
- “Kriminelle forhold med mulig ekstremistisk baggrund”. *PET.dk*, udatert,
<https://www.pet.dk/Publikationer/RACI-indberetning.aspx>.
- Magnus, Jon. “37 jøder angrepet i Danmark”. *VG+*, 28. desember 2012.
pluss.vg.no/2012/12/28/1072/1072_20316691.
- Meo, Nick. “Jews leave Swedish city after sharp rise in anti-Semitic hate crimes”. *The Telegraph*, 21. februar 2010. www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/sweden/7278532/Jews-leave-Swedish-city-after-sharp-rise-in-anti-Semitic-hate-crimes.html.
- Nannestad, Peter. “‘Frø af ugræs?’ Antijødiske holdninger i fem ikke-vestlige innvandrergupper i Danmark”. I *Danmark og de fremmede: om mødet med den arabisk-muslimske verden*, edited by Tonny B. Knudsen, Jørgen D. Pedersen, and Georg Sørensen, 43–61. Århus: Hans Reitzels Forlag, 2009.
- Østli, Kjetil. “Det er typisk jødisk å være redd”. *Aftenposten*, 21. februar 2004.
- Pedersen, Hanne Kristin. “Ber danske jøder skjule davidsstjernen og gjemme kalotten”. *Dagen.no*, 14. desember 2012.
www.dagen.no/Utenriks/Ber_danske_j%C3%B8der_skjule_davidsstjernen_og_gjemme_kalotten-5143.
- Røiseland, Hilde. “Ber norske jøder passe seg”. *NRK*, 20. juli 2006.
<https://www.nrk.no/ostlandssendingen/ber-norske-joder-passe-seg-1.748380>.
- “Skandinaviens Juden fühlen sich nicht mehr sicher”. *Die Presse*, 16. mars 2010.
diepresse.com/home/politik/aussenpolitik/546769/Skandinaviens-Juden-fuehlen-sich-nicht-mehr-sicher.
- Smith, Robert B. “A Globalized Conflict: European Anti-Jewish Violence during the Second Intifada”. *Quality & Quantity* 42, no. 2 (2008): 135–180.
- Snyder, Donald. “For Jews, Swedish City Is a ‘Place To Move Away From.’” *The Forward*, 7. juli 2010. forward.com/news/129233/for-jews-swedish-city-is-a-place-to-move-away-f/.
- Sporre, Tove. *Hatbrott 2005*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet, 2006.
www.bra.se/download/18.cba82f7130f475a2f1800010613/2006_hatbrott_2005.pdf.
- Stokes, Bruce. “Faith in European Project Reviving”. *Pew Research Center's Global Attitudes Project*, 2. juni 2015. www.pewglobal.org/2015/06/02/faith-in-european-project-reviving/.
- Strand, Tormod. “– Lærerne tør ikke å ta tak”. *NRK*, 14. mars 2010.
<https://www.nrk.no/norge/--norsk-unfallenhet-over-jodehat-1.7038008>.
- Technical report: FRA survey - Discrimination and hate crime against Jews in EU Member States: experiences and perceptions of antisemitism*. FRA - European Union Agency for Fundamental Rights,

2013. fra.europa.eu/en/publication/2013/technical-report-fra-survey-discrimination-and-hate-crime-against-jews-eu-member.
- Tjønn, Halvor. "Jødehatet har dukket frem i Malmö". *Aftenposten*, 12. oktober 2011. www.aftenposten.no/article/ap-227912b.html.
- "V Moskve modno byt evreem'." *MediaLeaks*, 8. november 2013. medialeaks.ru/sovershenno-nedavno-vse-bylo-inache.
- Wigerfelt, Berit, og Anders S. Wigerfelt. "Att leva med antisemitism. Ny studie av situationen i Malmö". *Svenska kommittén mot antisemitism*, 25. mars 2015. skma.se/blogg/2015/03/berit-wigerfelt-och-anders-s-wigerfelt-att-leva-med-antisemitism-ny-studie-av-situationen-i-malmo/.
- Wildman, Sarah. "German court rules that firebombing a synagogue is not anti-Semitic". *Vox*, 13. januar 2017. www.vox.com/world/2017/1/13/14268994/synagogue-wuppertal-antisemitism-anti-zionism-anti-israel.

UiO : **C-REX – Senter for ekstremismeforskning**
Det samfunnsvitenskapelige fakultet

HL-SENTERET
Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter